

RAJOO RIIRAAL LAGINE

Tunhbondiral leydiyanko yewtere hakkunde gollitirayɓe naamuuji ka maninka
e bee hunpitayɓe e dii Rajoo Riiraalji
(Kankan gila e dɗi (2) haa e sappoy dɗi (12) lewru marasi 1998)

SARIYA KURUKAN FUGA ON

wada e : Haala faransi e Algule
fottanaadi e pular

ADO KO YEWTETEE

Hino hatonnginaa kadi yewtugol nafa e golle oo naamu haala e nder ka moyyintinngol maa ka winnditugol oo taariika leydi bale ?

Anndube wano joseph kizerbo seedintino dun e nder haala e binndol ka yaaji hay sibe annditi e sengo goo hino haani tannbiteede e hoore hakkil e wattano yila.

Leydi bale wunude no sifori dee leyde yubbonndirde e haala, no jonna haala kan on martaba kadi wano jamaaji goo ka bindi. Kadi, bindol yalta e haala ?

Al gur'aana on e biibul on fii limugol dii doo tun holliraaka e haala ado yo di winnde ?

Bee be leydi bale wonbe halfinaabe yoobinngol taariika hawtaado, yonube hakkil e o golle ko wonani be, wakkilike tuma bee hollugol naamuuji din wano be henndori, ko beydaaki, e tanyinande njaneele.

Ko sabu ben yinbe naamuuji seedaabe ardube e duubi e ka battii wadi waawuden moyyintinngol hannde feccere oo taariika leydi bale baawo doo, leydi Maali e ley laamu Sunjata KEYTA telenma gooto e dii saa'iji burdi hebugol ko nafi ka didugol makko : Sariya leydi laamu maninka (Sunjata KEYTA) maa « Sariya Kurukan Fuga on ».

Ka tono tunnbondiral fewjaadun inmorde Inermédia Consultant S.A e Rajoo Riiraal Gine e lewru marasi 1998 Kankan (Repibiliki Gine).

Kunpitaybe ben ka rajoo Riiraalji leyde hirnaange bale marube ko nanndi haalaaji Banbara e Maninka, dabbitoobe gande Gine e Senegaali baaribe e golle ko dii aalaaji kesi ka kunpital waawaynoo wallitagol yinbe ben ka fulawaaji.

Ko e on sababu ari hittere maral oo naamu haala. E nder oo miijo fewndiido doo, taariika laamu Maali feendo Sunnjata KEYTA huulano wasi waaway adugol ko yowitii e naamu martaba mo banginaaka .

Sariya leydi laamu Maali e saa'i Sunnjata KEYTA tuugiraado yamirde sariya mo cappande nay e nay (44) toddande no haanunoo wonugol sababu ko nafata e ebbaare maral.

Hino, bee winndube taariika laamu leydi Maali saa'i Sunnjata KEYTA woopitino tuma wo tuma sariya on baawo fensitugol mo. Porofoseer Djibril Tamsir NIANE ka winndannde makko nantitunde « saa'i Mandeng » haalii fii « Kurukan Fufa maa senndoore aduna on », firaydun awa kunpitoowo maako on. Miijooji njani sariya on no fuddaa tun feyyineede ton kono jangoowo on weltoraaki e nder ko o habbinoo kon maa ko o tanyininoo kon kadi, yinbe naamu waawii moyyintinngol sariya on e ley wallindiral ka buraa fandude e nafoore bee kunpitoobe Rajoo Riiraalji e bee dabbitoobe gande anndinaabe dow.

Hawraa ko neebi ka maaku lando yinbe naamu Maali on, Muse bakari SUMANO e ngu Muse Abdulaay KANUTE, neddo naamu wondo Tanba kunda (Senegaali), maaku iwudun e ndee tunnbondiral Kankan e nden Muse KANUTE jaka kadi tawano, wonuno burunde tinmude, wonude kuude yinbe.

Ewnande njane aduna on no jokkonndiri tuma bee e yiltondire njane : ewnannde faransi haanandi neddo e jibinannde leydi ndin 1789 laatino binndi jogannde bastiyyi on.

Ewnannde wonannde e hen fow haanandi neddo e Deesaanbur 1948 mottindirno leyde aduna hettude hoore mun baawo gere dinmere aduna on, e ko heeddii.

Sariya Kurukan Fuga on (mojobere kangaba Repibiliki Maali) nodditano e 1236 baawo nde leydi mandeng on hetti hoore mun no be fooliri oo lando ñanneejo Sumaworo KANTE.

Kurukan Fuga on joddinii sariyaaji njani haanaydi rewingol ngurndan jamaa moolanaado on leydi mandeng e nder jibinande mayri fow e hoore banngede den fow : fewjoore, ngalu, naamu, haanuyee, himaayaa, haa yeeso.

Oo sariya burudo bannginande hikkiidi yeeso makko, no mari jibannde ko o dartii saa'iiji din e waylindiraydi ko boni e ko moyyi ko feyyi (njulaagu jiyaabe e koloniyal...)

Awa, sariya kurukan fuga on no jokki rewinngol dii saa'iiji men jamaaji tawaabe e ndii leydi mawngu mandeng, ko fandi e ko tippi e jogondiral suuseeti on, sendoore golle den, yubbondiral lunrral, sannoore, wonndigal e yaafuyee.

Nodditiraado binnbi oo gere Kirinaa nantuka ka taariika ko holli foolannde Sunnjata KEYTA e hoore Sumaworo KANTE, sariya Kurukan Fuga on wanno e ley konngol Kumannjan KAMARAA, lando sibi on .

Bee inminaaabe nodditaabe hari ko reperesantube leyyi ko waawaynootu ko juuti sincugol dee diwe sappoy e didi (12) nguu laamu Sunnjata KEYTA.

Rewbe ben wonaano e baawo nder mottondiral ngal baari be yettuno feccere e sabaabu reperesantanbe mabbe ben ka rewbe.

Sariya on neebuno balde sappoy e didi kadi haaju on waduno e ley konngol Saamadi Boobo lando be Boobo.

Binndol sariya arano fottanaangol ka mottondiral kurukan fuga baawo ñanne udditannde, wonno woondannde lanbe diwe sappoy e didi anditanngol e doftagol leydi yeeso Sunnjata KEYTA ewnaado lando leydi mawngu mandeng.

Mojobere aranere jamaaji bale marbe sariyaaji mun ka bee feere hari no fuddii tun sincegol : laamu leydi Maali saa'i Sunnjata KEYTA.

Bay nden ewnande feyyii, yewtereeji fuddaa wadeede e nder dii sariyaaji mo toddande cappande nay e nay(44) jabaa.

Hay e banng'e hun ngurndan no yeggita : ebbannde suuseeti, haanandi e waddiidi e neddo on, huutoral laamu, haanandi maral e ko yawti maral, nafa rewbe ben ka nder suuseeti, beynguure, ñiibinannde yaafuyee, yubbondiral hobbe, wattano yili e himaa yaasi on, maral e hollitannde taariika on, yubbondiral lunrral, fow feyyii e makko.

Ko dun woni tigi-tigi on e ngal mottondiral Kankan e hoore ngol bindol hoorewol tuugii dun e sariya Kurukan Fuga on.

Weltanagol fota bee be naamu e dabbitoobe gande goo yettube e dun feccere nafaore, meden tanyinii dabbereji din jokkay fii burtugol moyyintinngol dee golle.

Weltaare amen nden no yehi kadi e nduu suudu jannde dende e taariika naamu haala wondo Niyaame (Niiger) e tigi-tigi e Direccione makko on Muse Mangane NIYANG sabu wakkilaare makko nden ka weebitannde bindi oo bukku ka haala faransi e ka algule fottanaade no, meden tanyinii,uddoyay nden jolde ka kunpita taariika men.

Haa e bee tawaabe fow ka mojobere Rajoo riiraalji, meden holla annditannde amen.

Ko haalugol hondun e Muse Bernaar FELEER, Direccion Intermedial Consultants S.A : sinaa o, fus e nder dun doo fow, no araynoo ka gasa ? Ko meden newnani e makko annditannde amen nden ka lannataa e feere amen nden fii jokkugol latino gollidigol e mo'on fii nafa yinbe fulawaa.

Konaakiri,ñannde cappan tati(30) settaanbur 1999

Sirimaan KUYAATEE

*Konseyye ka suudu ñaawirndu Kankan
Repibiliki gine*

SARIYA KURUKAN FUGA ON

Inminaabe leydi naamu mannde e bee yanganiibe be, mottondirbe e 1236 leydi Kurukan Fuga niinii mottondiral Kanngaba (Repibiliki Maali) bay feyyii gere nantudo kirina on, jabuno oo sariya hikkiido doo fii rewinngol ngurndan hakkundeeji jamaanu ngun leydi mandeng.

I. EBBANDE SUUSEETI ON

Toddannde 1 :

Suuseeti mannde moolanaangu ngun no sennditii wano dun doo :

- Sappoy e jeegoo (16) « ton ta djon » maa wakkotoobe ndaga.
- Nay (4) « Mansa si » maa leyyi laamu.
- Jowi (5) « Mori Kanda » maa jojobere karamokoobe
- Nay (4) « Nyamakala » maa mojobe mecce

Gooto kala e dii mojobaaji no mari fewjoore e golle anndirdi be.

Toddannde 2 : « Ñamakalaabe » ben hino haani haalanngol lanbe ben goonga, wona konseyeebe mabbe e dantanagol inmorde haala e nder miijo pehe ebbaadi jabaa e yamiroore e hoore leydi Maali ndin fow ley laamu Sunnjata KEYTA.

Toddannde 3 : « Morikanndaabe » ben ko Karamokoobe men e ne'iraybe en Islaam.

Fow no haani be teddingol e hoolagol.

Toddannde 4 : suuseeti on no sennditii e fedde duubi. E hoore kala majje no lanminaa lando. No wona e mojobere duubi gooti yinbe (worbe maa rewbe) habaabe e saa'i mo duubi tati jikkondirdi.

«Kannbeebe » ben (mojobere hakkundeere hakkunde nduuguseebe ben e mawbe ben no haani tawegol ka yettere sariyaaji njani tuugiidun suuseeti on.

Toddannde 5 : Mo bee no mari haanuyee ka ngurndan e ka wattano yili neddanke makko on. Fawaade e dun, kala kuude addaydun hawre ka ngurndan dinmomun nanngitirte mayde.

Toddannde 6: Fii waawugol jippiro kebal, no tabintinaa « konogben wolo » (nokkuure reenirde fii habugol ngaameelo e anngal golle).

Toddannde 7 : No newnaa hakkunde « mandenkaabe sanakuyaagal » (sanakuyaagal e nder fijinaaru) e « Tanamanyoya » (noone wadaaji).

Fawade e dun, hawre hay wootere hakkunde dee mojobe haana feyyitude, teddino dinmo mun woni ko haani.

Hakkunde esirabe worbe e rewbe, hakkunde soriraabe e taaniraabe, yaafondiral e fijindaaru no haani wonugol sariya.

Toddannde 8 : beynguure Keyta nden todfa laamagol ka nder diiwal.

Toddannde 9 : janno faybe ben no heeranii jamaa on fow, doole baabayaagal ngal no wonani anma fow.

Toddannde 10 : hiwronndiren hakkundeeji men faatunndeeji dɪn

Toddannde 11 : si beyngu ma maa paykun ma dogii, wota on jokkitumo ka kawtal.

Toddannde 12 : lontonndiral ngal ka gorol, ta on junnu laamu ngun biɗɗo nde wona baaben makko no wuuri.

Ta on jonnu laamu paykun kun hellifaaka fii kun mari ndonndi.

Toddannde 13 : ta on ɗabbitan « Nyaraabe » ben hawre (ñeeñube yidaabe).

Toddannde 14 : ta on ɗabbitan rewbe ben neeniraabe men hawre.

Toddannde 15 : ta on wakku junngo e debbo jonnbaaɗo doo yo o addude wallama anngal faamotiral moodi makko.

Toddannde 16 : tawti e golleeji mabbe woowuɗi, rewbe ben no haani wontitugol e juwernemanji men dɪn fow.

Toddannde 17 : penaale ruumude e gertiide duubi cappande nay (40) no haani yettireede wano goongaaji.

Toddannde 18 : teddinen haanuyee ronande jawle e maral ka beynguure.

Toddannde 19 : nedɗo fow no mari esiraabe ɗiɗo : mawbe jiwo on mo en hebanaali dewgal e haala ka sifiden e baawo bittaare. Hiden haananidɗi teddungal e hoolaare.

Toddannde 20 : ta on njaggin maccube ben, okkoreebe ñallal fowtere e yontere kala e wadee wasibe accitay golle e leereji ɗi juutaa panndi. Ko en lando maccuɗo kono hinaa saaku ko o wakkii kon.

Toddannde 21 : ta on jokkitu inmorde hikkaande mon haanunde sonnaabe : lando on, kawtalngal, karamokoojo on, nbileejo on, goree maa e mo hawtituɗaa.

Toddannde 22 : manti ko maande foofere kadi deeyere ko maande mokobayaagal .

Toddannde 23 : ta on dullindir few hakkundeeji mon. Teddinee haala tedduka.

Toddannde 24 : ta on tooñu hobbbe ben.

Toddannde 25 : fewjoowo golle ɗen hulaa fus Mannden.

Toddannde 26 : ngaari nagge halfinaange haanaa reenugol dinngiraa on.

Toddannde 27 : jiwo joodoto e dewgal si o hellifaama ka rewaa e duubi. Suboore mawbe makko no haani ndarteede ko woni woo yeru faalaabe mo.

Sagataa on no waawi jonnbugol gila e duubi noogay.

Toddannde 28 : sadaagu on no hawri e danmi tati : gooto fii jiwo on, ɗiɗi fii baaba'en e yunma makko.

Todɗannde 29 : seedigal no yaafanaa sabu gooto e dii sabuuji ley doo :

- Nawnaare ngorgu
- Feetere gooto e resindirbe.
- Anngal feere moodibbo on yettugol haanandi ardiidi ka dewgal.

Sedigal no haani sifeede e nokkuure ko yawtunde hodo ngon.

Todɗannde 30 : wallitoden bee maapiibe hebugol fii no feyyinira saa'i.

Todɗannde 31 : teddinen musidalyagal, dewgal e kawtalyaagal.

Todɗande 32 : Waree gaño mon on, wata on hersin mo.

Todɗande 33 : Ka nder mojobe jane, hooloree lontiibe on ben yaafodiree hakkudeeji mo on.

II. JAWLE

Todɗande 34 : No mari noone jowi hebirdi jeyal : soodugol, dokkal, wattito, golle e lontondiral. Kala noone de aldaa e seedee tinmuɗo ko huunde wootere.

Todɗande 35 : Kala piihun yi'aa kun maraa jon wonay piihun fow e nder duubi nay.

Todɗande 36 : Kala rimannde nayabere ñale ko aynudo nge on jey.

Todɗande 37 : Nage ko wattitirtee ko baali nay maa bei nay.

Todɗande 38 : wofoonde kala e nder bofo nay ko aynudo jooroowangal jey.

Todɗande 39 : Ittugol heege mun hinaa nguyaa si on naboraali ka nder saaku ma jiifa mon.

III. KO FAWITII E REENO TAGO

Todɗande 40 : Buruure men nden ko ngalu men hittungu, mo kala no haani hiwde nde dankoo nde fii moyfere fow

Todɗande 41 : Ado wadugol yiite ka buruure, wata on ndaaru leydi ndin, townee hoore mon nden telen ka lamel ledde.

Todɗande 42 : Daabeeji ndin no haani humeede waati remugol ngol di accitee si wa'aama. Bare, ñaari, dooku kodorde tawaaka e mun.

IV. E'BOOJE SAKKITI'DE

Todɗande 43 : Bala Faseke KUYAATE todɗaama lando toowudo ka haajuuji e moyyintinoowo hooloraado on ka leydi manden. Himo yamiraa canpindirgol e leyyi din fow, tentinii beynguure lando on.

Todfande 44 : kala bonnuɓe ɗii sariyaaji ko yagginteeɓe. No farli mo kala wattanngol yila e no ɗi huuriree ka laamateeri makko.

Windaa inmorde :

Musee Sirimaan KUYAATE

Konseyee ka suudu ñaawirndu KANKAN